

Nyelvjárási adatok

Tájszavak Heves községből*

macok: az elreszelt nyers krumplit liszttel sűrű péppé keverik, majd tepsiben kisütik. *Krumplit erreszelve tepsibe mæssütnek.*

magló ~ magló liba: sovány, nem hizlalt liba.

maródi ~ marógyi: beteges, enyhe lefolyású betegségben van.

masina: 1. sparherd, tűzhely. *Öntött masinát vettem.* 2. gyufa, gyufaszál (R.). *Aggyá má éty szá masinát!*

massza (R.): vizenyős, tapadós föld. *Ojan masszafurma föld vót.*

mázol: *Szoba főggyit, padlást sárral félkenik.*

mëgbarmol ~ mëbbarmol: durván, nem elég hozzáértéssel munkálja meg. *Hát eszt a cipét csak mëbbarmolta ez az embër.*

medveszarcukor, medveszar: medvecukor.

mëgaggaszt: tejet túróvá érlel. *Mëgaggasztjuk a tejet túrónak.*

mëgagyal: megver.

mëgüvegësedik: a krumpli a sok eső miatt a földben megkeményedik.

mëgvág ~ mëvvág: megüt, megdob.

Úgy mëvváglak, hoty kirepül vaty két fogad!

mëhënt ~ mëhint: mihelyt. *Mëhënt mëkkapom a pészti, mëgadam. Mëhint odajutok, mëccsindlom.*

melleddzös kötő: férfikötény, felső mellrésze is van, mesteremberek használták.

merejű: teljesen, egészen. *Merejű én meszeltem be a házat.*

mesüge: süsü, nem egészen épeszű.

messzej (R.): kétdecis edény, rendszert tejfölt mértek vele. *Aggyon nekëm is ëgy messzej tejfëlt!*

mesztëlláb: mezítláb.

mëttër (~mëktër): 1. meggyógyul, nem terjed tovább a baj, betegség. *Mingyá mëttërt, nem gënnyet tovább.* 2. idő előtt megérett, leért, elszáradt a szára. *Úgy mëttërt má a dinnye szára. Úgy mëg van térve az uborka, dinnye, tök szára, minden lë van ëgve.*

mëv van indüva: párzani akar (tehen). *Elvitték a bikáho, mer mëv van indüva a tehen.*

mezsgyezsír: napraforgó olaj.

mindé: mindig.

mohaliba: zsúptetős házon levő zöld moha.

morzsoltka: kovász-liszt összemor-

* Vö. MNyj. XIII, 152–6.

- zsolva, megszártva. *Morzsoltkával süttük a kényeret.*
- muszajit*: kényszerít. *Nem muszajit sēmmi.*
- muszkádli*: muskátli.
- musz-musz*: nyulat becéző, hívogató szó.
- muzi* (R.): mozi.
- nagyindulatú* (R.): nagy növésű lesz. *Magosab lesz, mint az apja, nagyindulatú.*
- nétyszeles* stb. *dunna*: négyszer stb. vesz az anyag szélességét a dunna-huzat anyagául.
- nehésség*: szitkozódás. *Gyűjjön rá a nehésség!*
- nevendék*: tanuló. *Csak a tanítók tü-rüték el a ragadvánnevet a nevendék-kékné.*
- nevendék jány*: nagyobb, serdülő lány. *Ojan nevendék jáⁿ lehettem.*
- nevendékmarha*: növendékmarha.
- nyagbavaló kendő* (R.): női, tarka se-lyemkendő. *Szēgletre hajtották, nép-viselet vót. Nyakába köttem — most hogy mēhhalt — a sejēm nyagbavaló kendőjit.*
- nyakravaló*: sál. *Kös'fél a nyakravaló-dot is, mer hívēs van!*
- nyoszoja*: menyasszonyi ágy, tornyos-ra rakott, nagy ágy. *Fēlvettük a mēnyasszony ágyát, hat vānkos mēn nad dunna vót.*
- nyövés*: bibircsók, vadhús.
- nyözget*: nyaggat, szekíroz. *Aggyig nyözgetett, mé mēn nem vetttem neki.*
- nyusz-nyusz*: nyúlhívogató szó.
- nyút*: nyújt (tésztát). *Nyútottam tēnnap két level tésztát.*
- ojjé!*: hogyne!
- olvas, mēg-*: számol, mēg-. *Olvas csak mēg a csirkét, mēvvan-ē!*
- órijasin*: nagyon. *Órijasin odasüt a nap.*
- osztájoskodik, mēg-* (R.): örökségen osztozkodik, megosztózik. *A halál-eket után megosztájoskottak a va-gyonon.*
- ót*: fát olt. *Fát ótok alvóra.*
- őlletnyi, mēg-*: öröltetni, mēg-. *Elvit-tük má a búzát mēgőlletnyi a ma-lomba.*
- őreg*: sűrű, vastag (ételféle). *Jó őrek tejfēlt kaptam.*
- őreganyám*: nagyanyám.
- őregapám*: nagyapám.
- őrekszülém*: nagyszülöm, nagyanyám, nagyapám.
- összemarék*: maréknyi. *Ēggy össze-marék gyijót adott.*
- pacuha*: rendetlen öltözetű. *Ojan pa-cuhan vót fēlőtözve.*
- pad*: padlás.
- pajta*: fából épített gazdasági épület, tartottak benne szálas takarmányt, dohányt, és kötöttek bele jószágot is. *Dohánt fūsztek fēl, abba szárítot-ták.*
- pajzli*: hurkapálca.
- pajliz*: a hurkabelet töltés után hur-kapecekkel (egy kisebbre tört hur-kapálca) átszúrja.
- pálnyja*: sertésnek vastagbél része, véreshurkát, sajtot töltenek bele. *A kis sajtot tōtik bele.*
- pampula* (tréf.): száj (gyermeké). *Fog be a pampuládot!*
- pampuska*: fánk.
- pang, mēppang* (az étel): áporodik, álltában veszít élvezhetőségéből. *Űgy mēppang az étel a csomagba, ha kűggyük.*
- pántlika* (R.): szalag. *Lēeresztēt hajjal vótunk, oszt pántlikát tēttūn bele.*

papi papi: libát hívó szó.
papmacska: hernyóféle. *Szörös, vörös*
hörnő, földöm mēgy.
part: emelkedés, domb lejtős oldala.
Partnak kēllēt mēnnyi.
paskom: páskum, legelő.
pasla: rendetlen öltözetű. *Éppen az,*
mint a pacuha.
patikárus ~ patyikárus ~ patikárius ~
patikáros: gyógyszerész.
pēctej: a tehén ellése utáni első tej.
pēcpite: az ellés utáni első tejből sü-
tött tészta. *Az első tejbű sütték, aki*
ēd belülle, mindēnkit lēöntöttek víz-
zel, hoty hasznos lēgyēn a tehen teje.
pēcsēl: fecseg. *Annyit pēcsēltem má.*
pēcsētēs: vörhenyes, kanyarós, skarlá-
tos. *Pēcsētēs lēt a gyerek.*
pegyig: pedig.
pēkulál: spekulál.
pērkál ~ mēppērká: megpörköl. *A va-*
saló mēppērkáta a ruhát.
pēssed, mēkpēssed ~ mēppēssed: pos-
had, áporodik, megerjed, megsava-
nyodik. *Mēppēssett az étel a nagy*
melegbe.
pētró: petróleum. *Tessék annyi két li-*
tēr pētrót.
picvas: orrvas. *Verjēn má fēl ēty pic-*
vasat a cipémre!
picsog: sír, pityereg (gyerek). *Nē pi-*
csogj má fojton! Rívó-picsogó!
pilhītēs ~ pihītēs: beteges (ember, csir-
ke). *Ojan pilhītēsēk vótunk.*
pillēddzik, be-: 1. gyengén befagy a
víz. *Az itatóba má bepillēddzēt a víz*
rēggerre. 2. forrás közben a tejen
pille képződik. *Pillēddzik a tej a lá-*
bazsba!
pípamocok: a dohány elégeése után
marad vissza, nyálas lerakódás.
piská ~ piskál: vizek. *Erity ki piskányi.*

pitar: szabadkéményes konyha, kony-
ha.
pitél, mēppité: (kis)kakas párosodik.
polētár: proletár.
polos(tojás): hamuval megtöltött to-
jás, az ülőstyúk alá teszik próbá-
ból, másrészt a tyúk fészkébe he-
lyezik, hogy oda menjen tojni. *Alá-*
tētēd má a polost?
potyka: ponty.
potykáⁿ ~ potykány: patkány.
priccēl ~ priccol: fröcsköl. *Csak úty*
priccolt a vér belülle!
pruszlik: női mellény.
puccos: cifrázkodó, csak az öltözkö-
désen jár az esze. *De puccos jány ez!*
puccoskodik: nagyon öltözködik, cif-
rázkodik.
pucor: disznógyomor.
pudli: pult. *Ot van a hús a pudlin, tes-*
sék elvēnni!
puhancs (R.): pásztorfiú.
puklis: púpos. *Kis, puklis hátú gyerek*
vót.
pútyērka: holmi.
putyókáz: megfőtt lapos borsót héjá-
ból kinyom, kipattant. *Este kipu-*
tyókásztuk a borsót.
ragya: himlőhely (arcon).
ragyás: himlőhelyes. *Ojan ragyás vót*
a képe.
reckír: kockázat.
reckírosztat ~ reckíroz: kockáztat.
rēkli: blúz.
retyerutya: rokonság. *De sok retyeru-*
tyája van!
rí: sír (ember, de kisebb állat is, mi-
kor enni akar, kér).
ridikül: retikül.
rokk: férfi kabát. *Add a rokkomat,*
hagy mēnēk!

ront, męgront ~ męrront: ront, szemmel ver. *A tehenet męrrontották.*
rontás: rontás, szemmelverés.
rózan ~ rózant: józan. *Szín rózant vót, mikor hazagyótt.*
sajtalan: sótlan.
salugáté (R.): zsalugáter. *Kívürrü dęszkával beborították az ablakot.*
sámli: zsámoly.
sárlik: a kanca párzani akar. *A Kesej má sárlik.*
seppęg: lányok, asszonyok suttogva, bizalmasabban beszélgetnek, seppęgnek.
sęrgő: körhinta.
sifony: fehérnemős, ruhás szekrény. *Betettem a rokkomat a sifonyba.*
sikongat: nevet, örömeben sikongat (a baba).
singol: fehérrel hímez.
singolás: fehér hímzés ágyneműn, fehérneműn. *Fęlvette a singolt alsóját.*
sinkózik: jégen csúszik, csúszkál.
Győssz-ę sinkózni?
sipákás: süppedékes, vizenyős föld.
sipka: kucsma.
simídęręs sapka (R.): ellenzős sapka.
siríny: sörény. *Fond be a sirínnyit a lónak!*
sivalkodik: visító, sivalkodó hangot ad a malac, ha éhes. *Mikor a malac sivalkodik, mindę lötyöktetęk neki.*
sorpor: a vakaróból kivert porból mintát formáltak (*vertęk ki*) az istálló földjére, bizonyítva, hogy az állatot megtisztították.
sósszělęnce: nagyobb, fából készült sótartó.
sőprő: kerti seprő, növény.
sparhęlt: takaréktűzhely.
strajfa: két ló között levő fagerenda az istállóban.

strimfli (R.): harisnya.
stuccol, męk-: megigazít (bajuszt), kisé megnyír.
sufrika: hímzėsfajta.
sufrikás: fehér vagy színes pamuttal beszótt anyag.
surja: fattyúhajtás. *A fának a surjája.*
surjadék ~ surnyadék: *A fának a szaporodása.*
süsü: fejkötőre emlékeztető sapka kisebb gyermekeknek.
süvüt: füttyöl.
szaggatott haluska: nokedli. *Kanával szaggattuk.*
szakálka: kisgyermek nyakába kötött, e célra varrt asztalkendő.
szállika vizitke: nyári blúz. *Ojan testálló blúz. Nekęm má kéne ęty szállika vizitke.*
szalmakőtel: szalmából való kötél. *Csináták zsüvbü a szalmakőtelet.*
szalmatakaró (R.): lepedő, amellyel az ágyban levő zsüpszalmát letakarták.
számos: számít. *Nem számos*: nem számít.
szanda: szandál. *Fęlhúsztam a szandámot.*
szárízik: kukoricaszár a levelek leeteése után.
szęke: tojás sárgája. *Néz má, ennek a tojásnak két szęke vót!*
szękfüvirág: kamilla.
szęnvonó ~ szę"vonó ~ szęvonyó: hosszú nyélre erősített falap, amellyel a kemencéből a hamut, paraszt kihúzzák.
színęl, męk-, męsszínęl: valamilyen gyümölcsnek színe-javát válogatja, teszi láda, kosár tetejére. *Męsszínęltem a barackot, úgy vittem ki el-anni.*
szęttęr: szvetter.

szinte: szintén, is. *Ez édes alma szinte.*
szó: megszólás.
szó éri a ház elejét: megszólják valamért a ház lakóit. *Söpörjük el a járdát, mer maj szó éri a ház elejét.*
szüle, szile (R.): szülő.
tajiga: taliga.
takszi: személygépkocsi. *Pěstájék më takszit vettek.*
tala be (v. *ki te* (*tee*)): marhahajtó szó.
tanál: talál.
tanicli: stanicli.
tányérvirágolaj: napraforgóolaj.
tapickol, be-, bele-: belemegy a sárba, a sárban tapog, a lakásba beviszi a piszkot.
tarkédli: tarkedli.
tartó: 1. az istállóban felfüggesztett létraforma a jászol fölött, amelyből a tehenek kieszik a szénát. 2. az istálló szabadabb helyén levő deszkából készített szénatartó. *Aggyá szénát a tartóbú a lónak!*
tas-tas: kacsahívogató szó.
tekercsik: tekercs, tészta. *Könyértész-tából csináták, ha mëssült, felvák-ták, mëgöntötték túróval, mákkal; zacskóba tartották, levegős hejën.*
télzási: polc.
temet: töm (libát, kacsát). *Mëttemet- ted a kacsát?*
tënnap: tegnap.
terenye: tenyere.
tërnó kendő: ternó anyagból való kendő. *Fekete szövetkendő, nyomot széle van. Gyászkendőnek hasznáták.*
tetyú: tetű.
tetyves: tetves.
tísis: te is.
tisztára: teljesen, egészen. *Tisztára ojan, mint az apja.*

tojóz: kitapogatja, hogy a tyúk fog-e tojni aznap.
tokmány (R.): kaszafenőt tartó tok.
tő: tű. *A tő se jó áll a kezibe.*
trapál: strapál. *Jó lë van trapáva mostanába.*
trumpádli (R.): harisnyatartó, harisnyakötő.
turbuk: ciha.
turha: köpet, takony.
tülek te ~ tee: lóirányító szó.
tyűkör: tükör. *Néz mëm magad a tyűkörbe!*
únombahagy: félbehagy, nem törődik az elvégzésével, érdektelen vele szemben. *Csak úgy únombahatta.*
úrigallér: megnyúlhozám (virág).
ülő: tyűklétra.
üsttöke: ösztöke. Az eke rúdjaára szerelt merőleges vasék.
vakaró: 1. a legkisebb gyerek. *Késű születegy gyerek.* 2. *teknőbú összekapart tészta.*
vakszëm: halánték. *Úgy vakszëmën vakták, hogy maj mëhhalt.*
vánkos: párna. *Rázzátok má mëg a vánkost a feje alá!*
vaskamó: szalmahúzó.
vátott: hitvány, sovány, beteges. *Ojan, akar a vátott.*
védël: sokat iszik. *Valósággal védëlte a bort.*
vëgyelgës: vegyes.
vékás: 400 □-öl nagyságú földterület.
venëge: szőlővessző.
verëce: a konyha rácsos ajtaja.
vermël: krumplit, répát télire verembe elrak.
vërtyog: a tyúk éles, figyelmeztető hangot ad.
vëtfélke: könnyű kabát.
vicsít: nevet. *Në vicsij má!*

vinëge: szőlővessző. *Horgyá be vinëgét!*
vigyori: sokszor ok nélkül nevetgélő, folyton vigyorgó.
vízigéga: liba légcsöve. *Belemënt valami a vízigégájába.*
vizítke: blúz. *A blúsz vizitkének hiták.*

vizitszoba: a tisztaszoba, ahova a vendégekét vitték.
vőfény, vőfé: vőfély.
zsëngice: zsendice, összement tej.
zsënilia kendő: nyakbavaló kendő, bársonyszerű anyagból készült.
zsétár: sajtár.

MÁTÉ JÓZSEF

Kórógyi szójegyzék*

kácábajkou 1. testhezálló, ujjas, rövid, gyönggyel díszített félkabát. 2. rékli: *Husz fel à kácábajkou, mëkfäozol.*

kácsából (-ol) r. vagdos.

kácskäläläozik körbe forog, szédeleg: *Megüttëik à ludam, mingyà kezdöt kácskäläläozni.*

k'ájbus horvát (ember).

käkäletye bolondos: *Ojä käkäletye eszü, sok feleslegest beszél.*

k'äki ugyan: *Szeptemberbe, à käki szeptemberbe, csak októberbe kezdik àz osokoläot Märiskäojik.*

k'äkole bolondos: *Ojä k'äkole ez à botos, összevisszà beszél.*

k'äläocslüszitike r. kalácsütéshez használt liszt: *Hoz bé k'äläocslüsztikéit, mëj csinyäojonk välämi kicsi k'äläocst.*

k'äläläoz kalala táncot jár: *À nätykocsmäobä, à gängba gyülekeszték à fjiätälsäog, onet indütäk széip, gyönyörü piros kendőivë délutä, àz istentisztelet utä k'äläläozni. Àz ucäon t'äoncótäok, amit regë mindig mëgeregëjëszték. Ot k'äläläosztak, jäortäok. Nr. Az utca közepén kézenfogva, mezítláb táncolták végig*

a falut. Az első táncos szabad kezében piros kendő volt, ezt a karját félkörben a feje fölé hajlította, a kendővel a zene ütemére integetett. Az összefogózkodott táncosok bal kezükben piros kendőt tartva csoszszanó lépésekkel oldalozva haladtak előre. Minden utcasarkon nagy kört alkotva *rëzäoläos* következett, azaz olyan rázós páros tánc, melynél két-két táncos szembefordult egymással, mindegyiknek a két keze a csípőjén, bal kezükben a kendő, s a zene ütemére jól *mëgrëzäoltäok* (megrizálták) a farukat. Közben azt kurjantották a *käläläozouk*: *Jou! mëgrëzäold ä färöd! A rezäläs nótäja:*

*Hä ü t'unäol szitäolni,
mind ä färöd rëzäolni,
töbet érnél änyäodnäol,
änäol ä véjn nänönäol.*

Ezután ugrós tánc következett: csoszszanó lépés, közben a kéz hátul van a derékon. Az ugrós tánc után ismét kézenfogva haladtak tánclépésben a következő sarokig. Szüretből is kalalázással tértek haza.

* Vö. MNyj. XI, 95—102; XIII, 156—60.